

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОСЕРЕДОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАУКОВО-МИСТЕЦЬКИЙ КЛУБ ІМЕНІ ВАСИЛЯ ДОВГОВИЧА
ВИДАВНИЦТВО «ГРАЖДА»

ВАСИЛЬ ДОВГОВИЧ З ТОЧКИ ЗОРУ ПРОЧИТАННЯ

*Матеріали конференцій,
присвячених 220-ій річниці від дня народження
визначного закарпатського письменника,
філософа, етнографа, церковного та громадського діяча,
одного з фундаторів і члена-кореспондента
Угорської академії наук Василя Довговича*

Ужгород
Видавництво «Гражда»
2004

Видання склали доповіді, виголошені на наукових конференціях, присвячених постаті видатного закарпатця Василя Довговича, що відбулися в Ужгороді та Хусті, а також окремі ювілейні публікації.

Закарпатський обласний осередок Наукового товариства ім. Т. Шевченка провів **науково-практичну конференцію, присвячену 220-річчю з дня народження Василя Довговича (Довганича)**, 21 березня 2003 р. в приміщенні Закарпатського Інституту ім. А. Волошина МАУП (м. Ужгород, пл. Театральна, 5-7) та 22 березня — в приміщенні Хустської гімназії (м. Хуст, вул. Корятовича, 2). Оргкомітет конференції: **Бедь В. В.** — голова Закарпатського обласного осередку НТШ ім. Т. Шевченка, ректор Української Богословської Академії ім. Святих Кирила і Мефодія та Закарпатського Інституту ім. А. Волошина МАУП, доктор філософії, кандидат юридичних наук, професор — *голова оргкомітету*; **Довганич О. Д.** — перший заступник голови Закарпатського обласного осередку НТШ ім. Т. Шевченка, доктор історичних наук — *заступник голови оргкомітету*. *Члени оргкомітету*: **Білак Ю. Ю.** — член президії та голова фізико-математичної секції Закарпатського осередку НТШ ім. Т. Шевченка, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри природничих наук та інформатики ЗІ ім. А. Волошина МАУП; **Данилюк Д. Д.** — зав. кафедри історії України УжНУ, доктор історичних наук, професор **Олашин М. В.** — кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії та історіографії УжНУ; **Сливка О. І.** — письменник, м. Хуст; **Фенич В. І.** — член президії Закарпатського обласного осередку НТШ ім. Т. Шевченка, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України УжНУ; **Хланта І. В.** — член президії та голова філологічної секції Закарпатського осередку НТШ ім. Т. Шевченка, кандидат філологічних наук, письменник; **Хоменко Т. І.** — член президії та голова філософської секції Закарпатського осередку НТШ ім. Т. Шевченка, заступник директора по науковій роботі Закарпатського Інституту ім. А. Волошина МАУП, кандидат філософських наук, доцент. З привітанням до учасників конференції звернувся голова Закарпатського обласного Осередку НТШ ім. Т. Шевченка, ректор Української Богословської Академії ім. Святих Кирила і Мефодія та Інституту ім. А. Волошина МАУП проф. **Бедь В. В.**

Науково-мистецький клуб ім. Василя Довговича на базі видавництва "Гражда" провів наукову конференцію "**Академік Василь Довгович з точки зору прочитання**" 30 березня 2003 року (вул. А. Волошина, 8). Матеріали цієї конференції у "Змісті" позначено зірочкою (*).

У рамках конференції презентовано ювілейні видання "Гражди" — "Й. Дзензелівський, Ю. Сак, Я. Штернберг. Василь Довгович — зачинатель досліджень угорсько-українських та угорсько-російських лексичних сходжень" та "Василь Довгович. Зауваження до етнографії як до науки (переклад з угорської Н. Коляджин)", а також записано ювілейну телепередачу.

Роман ОФІЦИНСЬКИЙ,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України УжНУ

Федір Потушняк виступив в українській літературі та філософії талановитим пропагатором екзистенціалізму на початковій стадії його розвитку.¹ Ця течія не оформилась і досі у цілісну доктрину, а побутує в ряді морально-етичних мотивів, у працях філософів і літераторів (С. К'еркегор, Е. Гуссерль, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Г. Марсель, А. Камю, Ж.-П. Сартр). Не менш поважними є також його історико-філософські студії.

Коли на сторінках ужгородського двотижневика Підкарпатського товариства наук "Літературна неділя" з'явився "Короткий нарис філософії Підкарпаття" (1943) Федора Потушняка, то серед сучасників не знайшлося жодного фахівця, що, принаймні про людське око, завів би полеміку з автором. Розвідка вигідно вирізняється обсягом (біля двох друкованих аркушів), масштабністю сформульованої проблеми. Учений (до речі, випускник філософського факультету Карлового університету в Празі) найбільше старався повернути до широкого наукового вжитку маловідомі, а для багатьох спеціалістів недоступні джерела і відомості про закарпатських мислителів XIX – початку XX ст. Йдеться про Петра Лодія, Андрія Дудровича, Василя Довговича, Миколу Теодоровича, Василя Гаджегу. Причому робота над нарисом – пошук нових персоналій, подальша розробка деяких сюжетних ліній – не припинялася буквально до передодня смерті автора.

Потушняк залишив після себе неперевершену досі спадщину з історії закарпатської філософії. Варто відзначити, що левову частку філософських праць Потушняк написав у проміжку між 1940 і 1944 рр., тобто коли повернувся з німецького полону (був інтернований як солдат чехословацької армії) і до часу мобілізації на Східний фронт (як угорський гонвед). У той період він жив у матеріальній скруті, не маючи постійного помешкання і елементарного робочого кабінету. Буквально до передодня смерті він працював доцентом кафедри загальної історії Ужгородського державного університету, вів курси етнографії та археології, спецкурс із чеської мови.

Напрочуд самобутнім вдався Потушняку фрагмент, присвячений визначному філософу, члену-кореспонденту Угорської академії наук (із 1831 р.) Василеві Довговичу (1783-1849). На жаль, у масштабному мо-

¹ Потушняк Ф. Я і безкінечність (Нариси історії філософії Закарпаття) // *Упоряд., приміт. і післям. Р. Офіцинського.* — Ужгород: Гражда, 2003. — 129 с.

нографічному дослідженні Івана Мацинського Потушнякові пріоритети не відображені жодним чином.² Справа в тому, що Ф. Потушняк першим детально проаналізував філософські праці Довговича – книжку "Творець з точки зору всесвіту" (Буда, 1823), статтю "Зусилля, спрямовані на підтвердження існування Бога" (Науковий збірник [Буда]. – 1829. – Т. 9), трактати "Про будову світу одним кроком вище, ніж Декарт і Ньютон", "Злий дух, вогняний змії, вогняна куля, ліхтар, стрибуча коза на небі – симптоми метеорів і комет (згідно з новими розповідями)" і "Причини морських штормів", уміщені у "Верхньоугорській Мінерві" (Кошиці) протягом 1825-1830 рр. До них іншим науковцям перепиняв доступ мовний (латинь і староугорська), а почасти фаховий бар'єр.

Для Потушняка Довговичем закінчується латинсько-мадярська епоха (за робочою мовою) у філософській думці Закарпаття. Водночас це була епоха "занурення у теоретичну науку". Очевидно, постать Довговича дуже імпонувала Потушнякові, була найближчою, притягувала біографічним магнітом. Цього мислителя він назвав "найученішим мужем Підкарпаття", і не випадково Василеві Довговичу (філософію і теологію засвоював у навчальних закладах Великого Варадіна, Трнави і Ужгорода) в "Короткому нарисі філософії Підкарпаття" відведено чільне місце – фактично піврозвідки.

Спочатку автором простежується вплив Канта на формування філософських поглядів В. Довговича. На підтвердження залучаються також і обширні цитати з рукописних "Поезій" (1832) знаменитого закарпатця. Потім увага переноситься на докази Божої екзистенції та намагання сконструювати нову систему світу. Дослідник вважав, що в цьому Довгович "близько підходить до позитивізму", і справді витворив власну філософську систему, подібно до Декарта, Ньютона, Лейбніца, Канта і Шеллінга.

Потушняк відзначив, що у Довговичевих "писаннях проблискує геніальна глибина думок", що закарпатський мислитель у дечому передбачив те, котре пізніше наука "поставила за правду і підперла важкими доказами". Продекувались вони, запримітимо, не в університетських центрах Європи, а поміж не надто прихильними до науки щоденними клопотами греко-католицького пароха Довгого (1811-1824), Великих Лучок (1824-1828), Мукачєва (1828-1843) і Хуста (1843-1849). І менш як за століття (у час публікації "Короткого нарису", 1943 р.) вже й не було знати, де саме на хустському кладовищі похований Довгович, бо не зберігся хрест на його гробі. Сучасні експедиційні розшуки не увінчались успіхом і досі.

"Я і безкінечність" – так озаглавлений розділ у рукописі "Філософічні статті". Там уміщені чернетки, напевно, запланованої на майбутнє монументальної книги. Обривається розділ невеликою популярною

² Мацинський І. Кінець XVIII — перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича // *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику.* — 1982. — Т. 10. — С. 111-232.

роботою "Найбільший із людей. Сократ".³ Впадає в око її заспів: "2444 років тому (правильніше б, 2344, тоді рік написання статті припав би на 1945-ий, оскільки Сократ отруївся 399 р. до н. е. – Р. О.) в малому приморському містечку, у пустій невеликій темниці люди задумали убити свободу думання, правду..." Разом із смертю Сократа, вважає Ф. Потушняк, почалася інтелектуальна війна, що триває і по сьогодні. "З тої боротьби – наша велика культура", – підсумував наприкінці автор.

І тут відбито ще одну яскраву грань особистості Федора Потушняка – незбориме тяжіння до інтелектуальної непокори догмі, інтригуючого протистояння натовпу і генія, генія і влади, котрі завше на різних полюсах як ідейно і духовно, так матеріально. Це те "рідне", чим він, власне, насолоджувався і на прикладі життєвого й творчого шляху Довговича, у чому черпав свої "антидепресанти", непохитну віру в немарність своїх потуг. До того ж, вони обидва мали вразливі ліричні натури, гарний письменницький ужинок.

У післявоєнні роки Федір Потушняк, затиснутий лещатами тоталітаризму, важко мирився з пануючими вульгарними соціологічними концепціями. Наприкінці 1940-х рр. з гіркотою він висловив крамольну фразу, котру блискавично зафіксував таємний співробітник відомства Лаврентія Берії. "Золотий вік нашої літератури був у період мадярської окупації Закарпатської України, – начебто так сказав Потушняк. – Зараз наступив упадок. Треба писати про все, що думають наші поети, письменники, треба не звертати увагу на боротьбу класів. Соціальна боротьба – це не наша, письменників і поетів, справа".⁴

У коронній морально-етичній сфері філософських роздумів Федора Потушняка у чітких обрисах видно намагання самовиправдати фатальність власного вибору. Як і Довгович, Потушняк свідомо вибрав пожиттєву звивисту стежину вглиб провінційної темряви, аби там, серед рідного народу, своїм подвижництвом запалити смолоскип науки і поступу. І це при численних можливостях за молодості залишитися на Заході, працювати серед інтелектуалів світової слави.

Найвищим імперативом, настійним велінням і Василя Довговича, і Федора Потушняка був подвижницький локальний патріотизм, самовіддана праця в ім'я вітчизни. Проте з поля зору вони ніколи не випускали фундаментальних проблем філософії (Довгович – кантіанство, Потушняк – екзистенціалізм), здобутків світового визнання. У підсумку ота роздвоєність не призвела до появи в обох якої-небудь викінченої філософської системи, але значно скоротила інтелектуальне відставання краю. Нині просто неможливо уявити Закарпаття ХІХ в. без Василя Довговича, а ХХ-го – без Федора Потушняка. І не тільки в контексті історії філософії. Іще – як рідкісні прояви громадянського подвигу.

³ Потушняк Ф. Філософічні статті: Рукописний зшиток. — С. 60-67. [Зберігається в родинному архіві Михайла Федоровича Потушняка, м. Ужгород].

⁴ Державний архів громадських об'єднань України [Київ]. — Ф. 1. — Оп. 75. — Спр. 28. — Арк. 12.